

Werken aan sociale veiligheid

Fernanda de Hoop

Fernanda de Hoop is werkzaam bij de CED-Groep in Rotterdam. Zij is lid van het ontwikkelteam van De Vreedzame School en begeleidt scholen voor (speciaal) basisonderwijs en scholen voor cluster 2, 3 en 4 bij de invoering van het programma.

Iedere school wil graag garant staan voor een veilige leeromgeving en kinderen een klimaat bieden waarin iedereen voldoende tot ontwikkeling en leren komt en waar pesten niet voorkomt. Dat dit niet eenvoudig te realiseren is, blijkt uit de grote aandacht die er de laatste jaren is voor het tegengaan van pesten. Het is inmiddels wel duidelijk dat pesten niet helemaal uit te bannen is. Maar we weten wel steeds beter wat er nodig is om een positief sociaal klimaat te creëren waarin pesten minder voorkomt. In dit artikel vindt u zeven aanbevelingen voor het creëren van zo'n klimaat.

Sinds augustus 2015 bent u bij wet verplicht sociaal veiligheidsbeleid te voeren en een coördinator aan te stellen die dit beleid coördineert en aanspreekpunt is wanneer er sprake is van pestgedrag. Daarnaast bent u verplicht jaarlijks de veiligheid op uw school te monitoren.
Als u met uw team werk wilt maken van een veilig klimaat op uw school is het zinvol om uw activiteiten rondom sociale veiligheid, het stimuleren van sociale competentie en burgerschap en het omgaan met probleemgedrag goed op elkaar af te stemmen. Belangrijke vragen zijn dan: Biedt ons aanbod voldoende om kinderen bewust te maken van hun gedrag en houding ten opzichte van anderen? Sluit het gedrag van ons als volwassenen hierbij naadloos aan? Maar ook: Is er binnen onze school een eenduidig beeld van welk gedrag we gewenst vinden en welk ongewenst?
Op basis van onderzoek (Pauw, 2014) maar ook op basis van onze ervaringen met het programma *De Vreedzame School* kunnen we inmiddels een aantal aanbevelingen geven voor het stimuleren van positief (gewenst) sociaal gedrag en het voorkomen van negatief, ongewenst gedrag. Werk maken van sociale veiligheid betekent dat er acties nodig zijn op zeven gebieden. Hieronder worden deze gebieden toegelicht.

1 Draag een expliciete sociale en morele norm uit

Of kinderen positief sociaal gedrag laten zien, hangt sterk af van de mate waarin op school een duidelijke sociale norm wordt ervaren.
Voor het stimuleren van positief sociaal gedrag is het creëren en expliciet uitdragen van een positieve sociale en morele norm dus van groot belang. Hiervoor is het nodig om met uw team (en eventueel in samenspraak met ouders en kinderen) na te gaan welk gedrag u verwacht binnen de school, zodat u met elkaar in staat bent een kader voor gewenst gedrag te formuleren. Dit kan zichtbaar gemaakt worden in een paar (hooguit vijf) helder geformuleerde regels die voor alle kinderen, hun ouders en alle teamleden gelden. Voor iedereen wordt dan helder: zo gaan we hier met elkaar om!
Vervolgens worden de regels met de kinderen 'gevuld' door te benoemen welk gedrag we graag willen zien en welk gedrag juist niet. Zo kan een gezamenlijke sociale norm ontstaan waar iedereen elkaar op kan aanspreken. De volwassenen in de school geven kinderen regelmatig opstekers voor het gewenste gedrag, maar reageren ook direct als een kind zich niet aan de regels houdt. Zorgvuldig handhaven van de regels en het samen uitdragen en uitstralen van de sociale norm vraagt van ieder teamlid volledige inzet.

De volwassenen in de school geven kinderen regelmatig

opstekers voor het gewenste gedrag

2 Maak van de klas een gemeenschap

Onderzoek laat zien dat kinderen zich positiever ontwikkelen als ze deel uitmaken van een gemeenschap. En dan is het belangrijk dat ze binnen die gemeenschap het gevoel hebben dat ze 'ertoe doen' (Blum & Rinehard, 1998). Dat geldt ook voor de groep. Het is dus belangrijk dat u alle kinderen het gevoel geeft dat ze onderdeel zijn van de leefgemeenschap die de groep vormt, dat hun aanwezigheid 'verschil maakt' en dat de groep minder leuk is als hij of zij er niet bij is.
Dit kunt u doen door bijvoorbeeld elke morgen bij de ingang van het lokaal alle kinderen persoonlijk te begroeten. Kinderen voelen zich gezien en welkom en u merkt meteen hoe kinderen de klas binnenkomen en of er voor sommigen even extra aandacht nodig is om de dag goed te starten.
Ook kunt u kinderen regelmatig in veel wisselende groepjes laten samenwerken met de inzet van coöperatieve werkvormen (zie punt 5).
Een andere manier om van de groep een gemeenschap te maken is om samen omgangsafspraken te maken aan het begin van het jaar. Al werkende wordt in de eerste twee weken helder hoe de kinderen met elkaar willen omgaan en welke afspraken daarvoor nodig zijn. Door deze

Hulpvraag

Carien, leerkracht van groep 6, heeft een oogafwijking waardoor je niet goed kunt zien of ze je aankijkt. Op de eerste dag van het schooljaar vertelt ze aan haar groep wat er met haar ogen aan de hand is en hoe ze zal laten merken als ze een kind aanspreekt. Ze vraagt de kinderen hierbij om hulp. 'Ik heb jullie nodig!' Samen met de kinderen bedenkt ze hoe ze misverstanden kunnen voorkomen.

Een goede relatie met de leerkracht is voor kinderen de belangrijkste factor

die zorgt voor een gevoel van veiligheid

afspraken op stroken zichtbaar op te hangen, vormen ze een leidraad voor de rest van het jaar. Als iemand zich niet aan de afspraken houdt, spreken jullie elkaar daar op aan. Gaandeweg kunnen afspraken bijgesteld worden of nieuwe afspraken worden toegevoegd.
Tot slot kunt u ook denken aan het samen bedenken van taken die in de klas verdeeld moeten worden om alles in de groep goed te laten verlopen. Hierdoor ontstaat het gevoel dat de groep van hen allemaal is, waardoor er bij de kinderen een gevoel van eigenaarschap ontstaat.

3 Maak ook van de school een gemeenschap

Hetzelfde geldt voor de school. Voelen uw leerlingen zich verbonden met de school? Uit onderzoek blijkt dat de verbondenheid met de school een belangrijke factor is in het voorkomen van ongewenst gedrag. Kinderen gedragen zich in alle opzichten beter als ze het gevoel hebben dat leerkrachten hen eerlijk en rechtvaardig behandelen, als ze zich verbonden voelen met de mensen op school, als ze zich gewaardeerd, gerespecteerd en niet gediscrimineerd voelen en als ze het gevoel hebben dat ze 'ertoe doen' (Resnick e.a., 1997).
Om die reden is het belangrijk om met elkaar uit te stralen dat alle kinderen 'van ons allemaal zijn'. Voor de kinderen is het belangrijk dat ze voelen dat ze 'van iedereen zijn'. Dat betekent dat het je als kind niet uitmaakt of je eigen juf je aanspreekt op gedrag of de kleuterjuf.
Dit vraagt er wel om dat alle kinderen alle leerkrachten moeten kennen. Organiseer hiervoor uitwisseling tussen de groepen (bijvoorbeeld tijdens crea-middagen of schoolfeesten). Laat de oudere kinderen jongere kinderen helpen bij activiteiten. Sta als schoolleider 's ochtends aan de deur en verwelkom ieder kind en elke ouder persoonlijk. Laat nieuwe leerkrachten zich voorstellen aan alle groepen. En tot slot: beschouw een probleem of incident als een gezamenlijk probleem, een verantwoordelijkheid van alle teamleden.

4 Investeer in de relatie met de kinderen

Uit onderzoek blijkt dat een goede relatie met de leerkracht voor kinderen de belangrijkste factor is die zorgt voor een gevoel van veiligheid (Boulton e.a., 2009). Kinderen tonen meer zelfrespect en respect voor anderen als ze in de klas zitten bij 'warme' leerkrachten die betrokken zijn bij het kind als persoon. De start van het schooljaar is cruciaal bij het aangaan van een nieuwe relatie met een nieuwe groep of een nieuw kind. Leg vanaf dag één contact met kinderen, vraag naar wat hen bezighoudt, waar ze tegenop zien, welke dingen ze leuk of juist spannend vinden. Laat ieder kind in uw groep voelen dat het ertoe doet, dat u het fijn vindt dat hij of zij er vandaag weer is. Vertel ook over uzelf, wat u graag doet en wat u bezighoudt in het dagelijks leven. Door dit soort gesprekjes zullen kinderen u eerder aanspreken als ze ergens mee zitten.

'Ik kan je helpen met strikken'

In de hal van een basisschool ontstond een 'vraag en aanbod- wand' waarop links kinderen konden opschrijven waarbij ze anderen goed konden helpen en rechts konden aangeven waarbij ze hulp wensten. Zo schreef een meisje uit groep 3 op het linker bord: 'Ik kan je helpen met strikken'. En rechts schreef een jongen uit groep 5 'Wie wil mij leren schaken?'.

Opstekers

Op een school was in de pauzes veel onrust in de gangen. Het team zorgde er toen voor dat er op alle cruciale plekken in de gangen een teamlid stond om kinderen, in plaats van terecht te wijzen bij ongewenst gedrag, opstekers te geven voor positief gedrag. Ook gingen ze gesprekjes aan met kinderen. 'Hé, ben je naar de kapper geweest?' Of: 'Hoe was je voetbaltraining gisteren?' Binnen een paar dagen verbeterde de sfeer.

Leer kinderen om aandacht
te hebben voor elkaar en

om met ieder kind
binnen de groep
samen te werken,
waarbij niemand
uitgesloten wordt

5 Zet coöperatieve werkvormen in

Met deze werkvormen leren kinderen om aandacht te hebben voor elkaar en om met ieder kind binnen de groep samen te werken, waarbij niemand uitgesloten wordt. Bovendien komt u met deze werkvormen tegemoet aan een natuurlijke behoefte van kinderen: erbij horen en actief zijn. Stilzitten en wachten op je beurt is er niet meer bij.
Als de kinderen samenwerken bekijkt u of het op een positieve manier gebeurt en of ieder kind een gelijkwaardige inbreng heeft. U kunt veel zien aan hun lichaamshouding en gezichtsuitdrukking. Wat stralen ze uit naar elkaar? Hoe welkom is een kind in een groepje? Reageer meteen wanneer u ziet dat een kind een klasgenootje voorbijloopt. Benoem wat u ziet naar dit kind (maak het niet groot en spreek hem of haar op zachte toon aan) en meld duidelijk dat u vindt dat ieder kind hier op school met ieder ander kind moet kunnen samenwerken.
U geeft het kind zo de kans zijn gedrag bij te stellen. Met deze werkvormen werkt u effectief aan een positieve groep waarin de norm is: wij werken met iedereen samen.

6 Maak kinderen medeverantwoordelijk, ook bij pesten

Door kinderen echt mee te laten denken over belangrijke kwesties die spelen in de school, geeft u hun het gevoel dat het uitmaakt dat ze er zijn. Door ze medeverantwoordelijk te maken, gaan ze zich verantwoordelijk voelen en gedragen. Ze hebben het nodig 'om nodig te zijn'. En voor u het weet dragen zij oplossingen aan waar u zelf niet aan dacht. U kunt hierbij denken aan het instellen van commissies van kinderen die bijvoorbeeld meedenken over de inrichting van het plein of over de activiteiten op het kamp, maar ook aan groepsoverstijgende taken zoals het voorlezen van de kleuters door leerlingen uit groep 8 of het rondleiden van nieuwe ouders.

Ook kunt u kinderen mee verantwoordelijk maken voor de veiligheid in de school, door het instellen van een veiligheidscommissie van kinderen uit de groepen 3 tot en met 8.

Deze commissie heeft dan als taak om de uitkomsten van de veiligheidsmeting in kaart te brengen en plannen te maken om de school nog veiliger en prettiger te maken. Deze plannen worden in alle groepen en in het team gepresenteerd.

7 Bekrachtig gewenst gedrag

Voor het ontstaan van een veilige en plezierige leeromgeving is het noodzakelijk om het gedrag dat u graag ziet bij kinderen positief te bekrachtigen door 'opstekers' of complimenten. Door bevestiging krijg je het gevoel dat je het goed doet, dat je 'er mag zijn' en laat je het gedrag vaker zien. Wel moeten kinderen weten waarom ze bevestiging krijgen en moet de opsteker 'echt' zijn: u moet het menen.

Door bevestiging
krijg je het gevoel
dat je het goed doet,
dat je 'er mag zijn'
en laat je het gedrag
vaker zien

Ook kunt u kinderen leren om positief gedrag bij elkaar te benoemen en waardering naar elkaar uit te spreken. Dit maakt dat er een positieve sfeer ontstaat in een groep en dat voor iedereen helder wordt: zo doen we het hier!

Tot slot

Met bovengenoemde activiteiten ontstaat er op schoolniveau een cultuur waarin het normaal is om de nadruk te leggen op wat goed gaat. Er ontstaat zo een veilig sociaal klimaat waarin kinderen zich gezien voelen en waarin iedereen erbij hoort. Bovendien zorgt u hiermee niet alleen dat u als school ongewenst gedrag voorkomt, maar ook dat u kinderen voorbereidt op hun rol in de democratische samenleving. Een democratie heeft actieve, initiatiefrijke burgers nodig die niet alleen hun eigen belangen nastreven, maar ook bijdragen aan het algemeen belang. Uw groep en school kunnen daarvoor een mooie oefenplaats zijn.

Literatuur

- R. Blum & P. Rinehard, *Reducing the risk: connections that make a difference in the lives of youth*. University of Minnesota, Minneapolis, 1998.
- M. Boulton, e.a., 'Associations between being bullied, perceptions of safety in classroom and playground, and relationship with teacher among primary school pupils' in: *Educational Studies*, 2009 (35). pp.255-267
- L. Pauw, *Van gedragsregulering naar opvoeding. Het voorkomen en aanpakken van ongewenst gedrag in De Vreedzame School*. Uitgeverij SWP, Amsterdam, 2014.
- Resnick, M.D., e.a., 'Protecting adolescents from harm. Findings from the National Longitudinal Study on Adolescent Health' in: *Journal of the American Medical Association*, 1997 (278). pp. 823-832

Meer weten?

- De Hoop & Pauw, *Werken aan sociale veiligheid. Handreiking bij De Vreedzame School voor de aanpak van pesten*. CED-Groep, Rotterdam, 2015.
- *devreedzameschool.nl*